

bepillantani. Fekete fő problémája a kenyérkereső állásának és az írói ambícióinak kibontakozásához szükséges nyugodt környezet összeegyeztetése volt („Az írásaim is lassabban mennek mint tavaly. Nem mintha téma nem lenne, de időm nincs és lerázni sem tudom magamról a mind súlyosabban és mind gyakrabban reám nehezülő depresszív hangulatokat.” [77]; „Én sokat vagyok egyedül, Gyurkám. Nem a testi egyedüllét ez, hanem a szellemi.” [81]). Zsúfolt időbeosztás szerint élt (naponta sok kilométert gyalogolt segédtsízként Mailáth György, majd gazdatiszti munkájának ellátására Nirnsee Pál birtokán), az írásra úgy kellett lopnia az időt. Kiderül a levelekből, hogy Fekete több regényét, novelláját felolvasta barátjának. A *Zsellérek* keletkezése idején, 1938-ban írja: „Most egy komoly nagy regényen dolgozom és ezt nekem esténként muszáj valakinek felolvasni, mert kritikusra szükségem van. Remélem elfogadod ezt az előkelő pozíciót?” (91). Némelyik jegyzet jóval több információt ad, mint amennyit az adott levél megkívánna, így például a *Csi* kiadástörténetéről megtudja az olvasó, hogy az 1940–1948 közötti négy cenzúrázatlan, csonkítatlan kiadás után 1974-től napjainkig erősen hiányos szöveggel jelenik meg. Az író műhelyébe és mindennapi életének gondjaiba betekintést nyújtó levelezéskötetet egyaránt haszonnal forgathatják az irodalomtörténészek és a nagyközönség.

TÜSKÉS ANNA

Bevezeky Gábor, *Az eltűnt miniatűrök. Szépirodalom és időszaki sajtó a kiegyezéstől az első világháborúig*, Budapest, Gépekönyv, 2022. 206 p.

Bevezeky Gábor, az MTA Irodalomtudományi Intézet Irodalomelméleti Osztályának nyugalmazott tudományos tanácsadója pályája során többek között a 19–20. század fordulójának magyarországi irodalmával is sokat foglalkozott, s ő volt a *Krúdy Gyula Összegyűjtött Művei* címet viselő könyvsorozat szerkesztője is. E munkája során találkozott olyan módszertani problémákkal, amelyek hozzájárultak e monográfiájának megszületéséhez. Krúdynak ugyanis több olyan írása jelent meg ma már ritkábban forgatott, kevésbé neves napilapokban, folyóiratokban, amelyek a mai napig ismeretlenek, s az elmúlt bő másfél évszázad során készült bibliográfiák sem tartalmazzák (nem is tartalmazhatják) a dualizmus évtizedei alatt működő alkotók minden írását, hiszen ezeket nem egyszer csupán néhány számot vagy évfolyamot megért vidéki lapok közölték (így nem is feltétlenül kerültek be a köztudatba, illetve elfelejtették őket). Bevezeky e megfontolásból kiindulva kezdte el vizsgálni a korabeli magyarországi sajtó és a szépirodalom kapcsolatát, azonban amint azt némi keserűséggel és beletörődéssel megállapítja, a teljes sajtóanyag átvizsgálása felmérhetetlen feladat lenne.

Az alább bemutatandó kötet fő- és alcíme csak a szöveg olvasása során nyeri el az értelmét: az „eltűnt miniatűrök” szókapcsolat azokra a rövid szépirodalmi alkotásokra vonatkozik, amelyek létezéséről gyakran mind az olvasóközönség, mind a tudományos élet elfeledkezett, csupán azért, mert nem jelentek meg kötetben. A kiadvány előszavában azonban a szerző hangsúlyozza, hogy a korabeli hírlapírásnak elengedhetetlen része volt a szépirodalom, és hogy a vidéki újságírók az őket időnként jogosan ért bírálat ellenére is tettek azért, hogy az írástudatlanságból még alig kilépett emberek hozzászokjanak az olvasáshoz. Bevezeky Gábor megállapítása szerint azonban az időszaki sajtóban megjelent apróbb művek szisztematikus feltárása hosszabb távon a magyar irodalom történetének átírásához vezethet, hiszen az újonnan megtalált művek nem csak apróbb adalékkal szolgálhatnak az alkotók karrierjéhez, hanem akár egy-egy írói, költői pályakezdet eddig ismert időpontját is módosíthatják.

A kiadvány főszerzője a korabeli időszaki sajtó jellegének rövid bemutatásával indul. A monográfia egyik legfontosabb kijelentése az, hogy az időszaki sajtónak rendkívüli szerepe volt a dualista korszak olvasási kultúrájának alakításában, ezért a sajtótermékekből nem csupán az olvasói szokásokról szerezhetünk ismereteket, hanem az egyes irodalmi irányzatokról is, amelyek nem feltétlenül köny-

vekben találtak maguknak kifejeződési lehetőséget. Miközben ezek a periodikák hírszolgáltató és szórakoztató funkciót is betöltöttek, a kortárs magyar irodalomnak is kitérített terepet biztosítottak, ezáltal eljuttathatták azt a szélesebb olvasóközönségnek is.

A kötet egy következő, nagyobb egysége a műveltség felől közelíti meg a szépirodalom és a sajtó dualizmus kori viszonyát. Jóllehet, az irni-olvasni tudás terjedésével egyre inkább számított az, milyen olvasmányok jutnak el az emberekhez, Bezeczy Gábor úgy látja, a 19. század második felében nem alakult ki a színvonalas szépirodalom rendszeres és tömeges fogyasztása. Ennek következtében széles műveltségi szakadék jött létre a társadalom különböző rétegei között, s a szerző a dualista rendszer súlyos fogyatékosságaként értékeli az általa elmaradottnak ítélt társadalmi állapotokat: míg kétségtelenül lezajlott egy jelentős gazdasági átalakulás, fellendülés, addig a politikai vezető réteg elmulasztotta a társadalmi reformok végrehajtását és a műveltségi szint jelentős emelését. Ily módon azonban normatív elvárásokat is támaszt a dualizmus kori (művelődés)politikával szemben, hiszen annak az adott időszakban nem feltétlenül volt lehetősége utolérni a fejlettebb államok szintjét, míg a korábbi magyarországi műveltségi állapotokhoz képest előrelépést tapasztalhatunk (egyrészt például az iskolázottság bővülésében, másrészt éppen maga a szerző bizonyítja a hazai műveltség viszonylag magas szintjét jelen kötetével, hiszen a korszakban több száz vagy bizonyos években akár kétezernél is több hírlap és folyóirat létezett az országban, tehát ezekre volt kereslet, még ha sok periodika rövid idő után meg is szűnt). A korabeli (művelődés)politika ráadásul olyan infrastrukturális hálózatokat is kiépített, amelyek közvetlenül vagy közvetve hozzájárulhattak a műveltség terjedéséhez (iskolák, posták, vasútvonalak).

Bezeczy Gábor a nyomdászat, illetve a kiadóvállalatok nézőpontjából is görcsö alá veszi a dualizmus kori sajtót, részletesen elemzi a korabeli statisztikákat, továbbá bemutatja a Szinyei József által évtizedek során összeállított sajtóbibliográfiát, amely a mai napig felbecsülhetetlen értékű forrást jelent, még ha természetesen nem lehet tökéletes. A szerző rámutat arra, hogy nagy volt a fluktuáció a dualizmus kori lapok körében, sok periodika csupán kérészetűnek bizonyult. Ugyanakkor azonban a kiadók számára még az is kifizetődő volt, ha a lapszámok néhány hasábját a szépirodalomnak kellett áldozniuk, hiszen az újságok például hirdetéseket is közöltek, illetve a kiadók sok esetben szoros kapcsolatot áptak politikussal, pártokkal, társadalmi szervezetekkel is, akik/amelyek a periodikákat anyagi támogatásokban részesítették a politikai befolyás megszerzése érdekében. És habár a sajtó jelentősége a 19. század közepétől fokozatosan nőtt Magyarországon (is), Bezeczy meglátásai szerint indokolatlanul nagy szerepet szokás tulajdonítani a médiának, és gyakran végletes nézetek (lelkendezés, illetve démonizálás) érvényesülnek e téren.

A kötet legfontosabb mondanivalója talán az, hogy a 19. század második felében a magyarországi időszaki sajtó jelentős része közölt szépirodalmat (főként új műveket), így az irodalom nagyon könnyen és gyorsan eljutott a literátus emberekhez, a közönség közvetlen kapcsolatot alakíthatott ki a szépirodalommal. A különböző lapok minőségi irodalmat közvetítettek az olvasóknak, ám ezekről az írásokról – versekről, novellákról, tárcákról stb. – gyakran szinte teljesen elfeledkezett az utókor. Bezeczy Gábor szerint felmérhetetlenül (ül) gazdag az az irodalmi anyag, amely a mai kor számára ismeretlennek minősül. A különböző világhálós adatbázisok segítségével megindult ugyan a korabeli lapok elérhetővé tétele, azonban még korántsem teljes az így rendelkezésre álló anyag, vannak még lappangó írásművek. Ebből következik Bezeczy egy újabb fajsúlyos állítása: jelen körülmények között sok korabeli magyar költő, író műveinek nincs „tökéletes” bibliográfiája, hiszen számos művet nem ismerünk tőlük. Mondhatjuk, hogy a szerző kimondatlanul is szemléletváltást sürget, hiszen felhívja a figyelmet az „eltűnt” irodalmi anyagra, amely feltérképezése akár az irodalomtörténet egyes fejezeteinek (például alkotói pályaképeknek) az átírásához is vezethet. A kötet mélyrehatóan és sokoldalúan vizsgálja a dualizmus kori sajtótermékek és a szépirodalom kapcsolatát, miközben feltárja az események háttérben rejlő társadalmi folyamatokat. Bezeczy Gábor nemcsak izgalmas és érdekfeszítő stílusban mesél a szépirodalmi „miniatűrök” problémájáról,

hanem a szakirodalomban talán elsőként vesz észre fontos tényeket, összefüggéseket, s hívja fel azokra az olvasó figyelmét, ily módon valóban hiánypótló munkát tett le az asztalra. A kiadványt nem kizárólag az irodalomtörténészek és a sajtótörténészek forgathatják haszonnal, hanem a rokon tudományterületek művelői, sőt a laikusok is.

BODNÁR KRISZTIÁN

Adinel C. Dincă, *The Transylvanian Saxons and their Books in the Middle Ages*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2023. (Istoria Cărtii și a Textelor 2), 210 p.

2023-ban indult két kötet az *Istoria Cărtii și a Textelor* sorozat Adrian Papahagi szerkesztésében Kolozsváron, amelynek címe pontosan meghatározza célját: könyvek és szövegek történetét ismerteti meg az olvasókkal. A sorozat második kötetében Adinel-Ciprian Dincă az erdélyi századok középkori könyvkultúráját vizsgálja részben esettanulmányokon keresztül, részben széleskörű elemzéseket kínálva. A szerző az egyes fejezetekben, amelyek közül több is korábban már publikált tanulmányának átdolgozott változata, a korábbi szakirodalomtól eltérő megközelítésben tárgyalja a témát, azaz a könyvhasználat vizsgálatát nem választja el a társadalmi, gazdasági és politikai folyamatoktól sem, ezeket egységben szemléli. Ennek köszönhetően átfogó képet nyújt az erdélyi századok könyvkészítéséről és könyvhasználatáról az olvasó számára, valamint bemutatja a korábbi kutatástörténetet is. A könyv eredményeként pedig, ahogy a szerző is írja, világossá válik, hogy a latin kereszténység periferiáján élő erdélyi századok az európai kultúra alakítóivá is váltak az oktatáson keresztül, hiszen nyugat-európai egyetemeken tanultak. Az ott szerzett tudással visszatérve pedig a közösségüket gazdagították.

A bevezetőben a szerző az erdélyi századok középkori történetét vázolja fel, két térképen a területi szerveződésük is látható. A kulturális életük gazdagságának bemutatását pedig az UNESCO Világörökség részévé vált megyesi erődített evangélikus templommal zárja.

A szisztematikus kutatást jelzi, hogy a szerző a könyvgyűjtemények rekonstruálásához a fennmaradt kódexek és a nyomtatványok mellett levéltári dokumentumokat, inventáriumokat, végrendeleteket, magánleveleket is felhasznált, illetve, hogy a legjelentősebb román gyűjtemények, többek között a nagyszebeni Brukenthal Nemzeti Múzeum Könyvtára, az Evangélikus Egyház Központi Levéltára és a Román Nemzeti Levéltár nagyszebeni fiókja mellett az országon kívüli könyvtárak, levéltárak állományában őrzött, az erdélyi századokhoz köthető dokumentumokat is vizsgált.

A könyvgyűjtemények a források alapján több csoportra oszthatók: az egyes személyek gyűjteményeire csak a 16. század végétől léteznek dokumentumok Romániában, míg a leginkább kutatott könyvtártípus, köszönhetően a reformációnak, a gimnáziumok gyűjteménye. A romániai kutatás a plébániai könyvgyűjtemények vizsgálatát hanyagolta el leginkább, míg a harmadik könyvtártípusról, a városi könyvtárról a 19. század végétől kezdve az a feltételezés terjed, hogy a nagyszebeni városi tanács már a 14. században is fenntartott egy nyilvános könyvtárat. Dincă ezt a bizonyítékokkal alá nem támasztható hipotézist kétsége vonja, feltűnteti hasonló könyvtárak keletkezési idejét és helyét Európában. A Nagyszebennél akkor magasabb kulturális szinten lévő és szélesebb kereskedelmi kapcsolatokkal rendelkező városok alapján nem tartja elképzelhetőnek, hogy itt hasonló gyűjtemény működött volna a 14. században, megelőzve az elsőt, a nürnbergi városi tanács könyvtárának 1370. évi megnyitását. A könyvtárat a 16. század közepén alakíthatták ki: a Brukenthal Múzeum Könyvtárában őrzött számos kézirat, nyomtatványon a város „super ex libris”-e látható, ám az azokban lévő tulajdonosi bejegyzések alapján a kötetek közül több korábban más tulajdonban volt, a városi tanács gyűjteményébe például nagy számban kerültek a helyi domonkos konvent könyvei.